

KJELD HILLINGSØ

TRUSSELSBILLEDET

– EN KOLDKRIGER TALER UD

GYLDENDAL

Bernard Shaw var det vist, som skrev:

»Takket være en dårlig hukommelse og en svag karakter har jeg haft et godt liv.«

De ord kunne også gælde for mig; men selv om hukommelsen trods alt ikke er dårligere, end at jeg nogenlunde kan huske, hvordan det var at være officer i Danmark i det politiske klima under Den Kolde Krig, så vil jeg nu ikke skrive så meget om det. Hvad angår den svage karakter, så blev den, ret skuffende og trods løftelignende advarsler fra Forsvarets Efterretningstjeneste, aldrig udnyttet af den sovjetiske efterretningstjeneste, KGB, eller af den ditto militære, GRU, ved at udsætte mig for et bombardement af champagne og blondiner. (...)

Det efterfølgende skal ikke ses som et opgør om Den Kolde Krig med danske intellektuelle og journalister. Uden at jeg vil garantere, at der ikke kommer et enkelt æselspark eller to til den side, vil jeg i hovedsagen henvende mig til dem, der ikke mener, at der skete noget, (...) at Den Kolde Krig slet ikke var nogen rigtig krig, som man behøvede at tage alvorligt. Det var den efter min mening. Forsvarets indsats i den periode var ikke bare for sjov, og hvis ikke det danske forsvar og specielt vores allierede, såvel politiske som militære, havde taget Den Kolde Krig alvorligt, kunne det være gået os meget ilde.

– Fra bogen

Trusselsbilledet

Trusselbilledet

© 2004 Kjeld Hillingsø og Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag A/S, København

Forsidefoto: Per Rasmussen/POLFOTO

Forlagsredaktion: Anne Mette Palm

Omslag og grafisk tilrettelæggelse: Birger Gregers MDD

Sat med Janson Text og trykt hos Narayana Press, Gylling

Printed in Denmark 2004

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87-02-03246-5

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med Copy-Dan,
og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Gyldendal
Fagbogsredaktionen
www.gyldendal.dk

Denne bog er ikke en videnskabelig afhandling, siger Kjeld Hillingsø et sted i sin indledning. Den er ikke fyldt med fodnoter, styrkesammenligninger eller våbenteknologiske detaljer.

Men hvad er den så? Den er vel nærmest et ganske vel-dokumenteret partsindlæg: Et engageret partsindlæg, der er præget af indignation og til tider harme over ledende politikeres manglende vilje til at tage den logiske konsekvens af de data, kendsgerninger og velunderbyggede vurderinger om Sovjetunionens og dermed også Warszawapagtens militære kapacitet, planlægning og i visse tilfælde også intentioner, som de havde kendskab til. Harme over den totalitære kommunismes medløbere på venstrefløjen og blandt den intelligentsia, der burde vide bedre, men som valgte den golde anti-amerikanisme og som, når den var mest presset af kendsgerninger, tyede til at ligestille de vestlige demokratiers og kapitalismens ufuldstændighed med den totalitære kommunismes umenneskelighed. Og som tilmed slap godt fra det.

Den militære verden er – henset til professionens natur – præget af skeptisk realisme. Man er nødt til at arbejde med »worst-case« scenarier i sin planlægning. Denne måde at tænke på præger naturligvis også trusselvurderinger, selvom gennemgangen af Forsvarets Efterretningstjenestes materiale fra perioden viser et – sikkert for mange ikke-militære læsere – forbavsende nuanceret billede.

Som det med stor tydelighed fremgår af bogen, kendte ikke blot de fagmilitære eksperter, men også de væsentligste beslutningstagere på såvel embedsmands- som politikerniveau til trusselvurderingerne og en stor del af det materiale, der lå til grund herfor. Selvom Warszawapagtlandene med Sovjetunionen i spidsen nærmest var paranoide med hensyn til militær sikkerhed, var det empiriske grundlag ganske solidt.

En trussel består af to elementer: kapacitet og intention. Kapaciteten var stort set kendt i detaljer, hvorimod intentionen af gode grunde var noget vanskeligere at vurdere. Man kunne aflæse noget om intentionerne i den sovjetiske militærdoktrin, som var næsten entydig offensiv. Det fremgik tillige af Warszawapagts øvelsesmønstre, der var præget af næsten udelukkende offensive operationer.

I sidste ende er den politiske faktor dog afgørende, og det er naturligvis politikernes prerogativ at tage stilling til denne. Men som Hillingsø så træffende beskriver det, føltes det blandt de professionelle militære ofte, som om man befandt sig i en kafkask verden, hvor de ledende politikere naturligvis kendte præmisserne, men ofte drog nogle andre konklusioner, ikke mindst når det gjaldt bevillinger til forsvaret.

Det var der naturligvis argumenter for: Sikkerheden var ikke kun et forsvarspolitisk anliggende, men nøje forbundet med den sociale stabilitet, hvorfor der var grænser for, hvad man ville ofre på et militært forsvar, som mange politikere – også af borgerlig observans – dybest set ikke rigtigt troede på gjorde anden nytte end at være den pris eller forsikringspræmie, som man måtte betale for at være medlem af NATO og dermed få del i den sikkerhed, som medlemskab af alliancen indebar. Arven fra 1864 hvilede i virkeligheden tungt over de danske politikere på trods af den traumatiske oplevelse den 9. april 1940, som fik dem

til at bryde med neutralitetspolitikken. Danmark var, som Poul Villaume så træffende beskriver det i sin doktorafhandling, en allieret med forbehold.

I denne forbindelse er den såkaldte fodnoteperiode fra 1982-88 helt central og bærer megen brændsel til Hillingsø's harme. Hvordan kunne det gå til, at landets gennem årtier suverænt regeringsbærende parti, Socialdemokratiet, kunne slå ind på en kurs, der i den grad skadede landets sikkerhed for slet ikke at tale om renommé? Alliancen var og er endnu (om end med store problemer) en kollektiv sikkerhedspagt, som hviler på medlemslandenes indbyrdes solidaritet. Denne solidaritet brød Danmark afgørende gennem indføjelser af forbehold i den lange serie fodnoter, vi fik sat ind i alliansens kommunikeer i disse år. Hillingsø giver en levende beskrivelse af den mur af kulde, han og andre kollegaer blev mødt med i de militære NATO-hovedkvarterer.

Den skade, som blev tilføjet Danmark, kan dårligt undervurderes. Jeg har oplevet det med stor styrke, da jeg i 1990 blev kontorchef i Forsvarsministeriets 7. kontor, NATO-kontoret, og havde ansvaret for de årlige bilaterale drøftelser med alliansens forsvarsplanlæggere. Det var to år efter fodnoteperiodens ophør. Mistilliden til Danmark var stadig stor, og vores gode intentioner efter forsvarsforliget af marts 1989 og resultaterne af Forsvarskommissionen af 1988 blev mødt med udbredt skepsis. Dertil kom, at jeg havde adgang til arkivalierne, hvor indberetninger om vore allieredes syn på vores gøren og laden i den pågældende periode talte deres tydelige og meget deprimerende sprog. Så sent som i 1997, da jeg var chef for den Nordisk-Polske brigade i Bosnien, havde jeg en drøftelse med den daværende britiske deputy SACEUR, hvor jeg lidt stolt fremhævede den aktive danske indsats i internationale operationer. »Det er udmærket, unge mand,« sagde han, men tilføjede: »Lad os nu se, hvor dybt det stikker.«

Denne bog er også et partsindlæg i den uafsluttede og i nogen grad uforløste debat om venstrefløjens og tildels intelligentsiaens ukritiske holdning til den totalitære kommunisme, en debat Hillingsø med stor flid og ihærdighed har deltaget i i dagspressen. Som han og andre med ham påpeger, tales der meget om nazistiske medløbere, mens der stadig er en udbredt forståelse for, hvorfor man kunne tage fejl af kommunismens natur.

I fodnoteperioden var der et udbredt slagord i fredsbevægelserne: »Hellere rød end død.« Det modsatrettede slagord: »Ingen fred uden frihed,« fandt kun i begrænset omfang grobund i disse kredse. Hellere ikke her savnedes vidnesbyrd om kommunismens sande natur: Til overmål optrådte Alexander Solzhenitsyn og Andrej Sakharov som sandhedsvidner, hvis vidnesbyrd var uomgængeligt for ethvert hæderligt tænkende menneske. Det kan vi med stor klarhed se i dag. Det skal dog tilføjes, at tidsånden var en anden dengang, ikke mindst stærkt præget af frygten for det atomare ragnarok.

Men alligevel kan man undre sig over den kollektive evne til at sætte kikkerten for det blinde øje. Hvordan kan det være, at den folkelige tilslutning til NATO var mest lunken, da truslen var størst, mens den efter Den Kolde Krigs ophør – og dermed bortfald af truslen – steg til astronomiske højder?

Kjeld Hillingsø var i årene 1982-86 en meget værdsat og inspirerende lærer på Føringskursus II (Generalstabskursus) på Forsvarsakademiet. Han prægede på afgørende vis en hel generation af officerer til at forsøge »at tænke uden for kassen«. Jeg havde det privilegium først at være hans elev, dernæst at være hans nærmeste medarbejder i denne periode. Når vi og eleverne drøftede ovennævnte problemstillinger og folte os i en kafkask tilstand, plejede han at afslutte

debatten med følgende sætning, der rummer hans særlige ironi, men også slet skjulte indignation og (måske?) resignation: »Husk på, mine herrer, det er kun for sjov – og de andre er så dumme.«

Karsten J. Møller

Generalmajor

Chef for Forsvarsakademiet

Tak til direktør Lars Boesgaard, som skubbede mig i gang, og til redaktør Anne Mette Palm, som særdeles kyndigt ledte mig gennem processen med råd og dåd.

Tak til general Jørgen Lyng for en hjælpende hånd til 6. kapitel samt til oberst John E. Andersen for ideer, assistance med arkiver, tips til smutveje gennem bureaukratiet og meget mere.

Tak til Forsvarsakademiets chef, generalmajor K.J. Møller, som glædede mig ved at skrive forordet, til chefkonsulent Ib Faurby, som lyttede, diskuterede og gav ideelle arbejdsbetingelser, og til overassistent Birgitte Rozzi, somavede computeren.

Endelig en tak til Jørgen la Cour Valentin og Jens Hillingsø for gennemlæsning og kommentarer samt til min kone Pylle for endnu en gang at holde ud.

1. Indføring i emnet	13
Hvad var Den Kolde Krig?	13
Deling af meninger	17
Revolutionær krig	21
Hvad der venter læseren	24
2. Truslen indefra	29
Den aktivistiske venstrefløj	32
Spionernes muntre leg	45
Verdensfredsrådet og andre kommunistiske frontorganisationer	54
Kampagnen mod NATOs dobbeltbeslutning	58
Kold luft i NATO	64
3. Syn for sagn eller god tro	67
Indrejse i DDR	68
Den Indre Tyske Grænse	71
Fredssamfundet DDR	77
Trusselvurderingen	82
Sovjetunionens operative koncept	86
Principper og faser	89
Anvendelse af hærstyrker	91
Anvendelse af maritime styrker	98
Anvendelse af luftstyrker	101
Specialenheder	102
Var koncepten noget værd?	103
Kunne Danmark undgå at blive angrebet?	106
4. Danske forsvarsforberedelser	111
Dansk forsvars opgaver og sammensætning	113
Lidt om det danske forsvar	116
Forstærkninger	119
Samarbejdet med Bundeswehr	122

Varmefælles operationer	122
Vestens forsvarsplan og de danske operative overvejelser	125
Planen for forsvaret af Danmark	128
Planlægning for det uforudsete	139
Forsvarets dagligdag	140
Den hemmelige tjeneste	148
5. Hvad Warszawapagten pønsede på	153
Den manglende plan	153
Warszawapagtens hensigter	158
Østtyskerne får ny opgave	164
Fjendens håndgribelige forberedelser	171
Terror og mord	175
Danske fund	177
Hvad papkassen gemte	184
6. Atomvåben til brug i kampen	191
USA's doktrin for anvendelsen af taktiske atomvåben	193
Forholdene i det danske forsvar	197
Frigivelse af atomvåben	198
Danske leveringsmidler og uddannelse	201
Atomvåben eller ej?	204
Hvad vi troede om Warszawapagten	206
Warszawapagtens reelle syn på atomvåben	210
Skud for boven	220
Forskellen mellem dem og os	221
7. Afsluttende betragtninger	223
Dansk fornemmelse for sikkerhed	223
Efterretningers værdi og mangel på samme	228
Hvem havde vundet en krig?	232
Demokrati eller diktatur?	237
Noter	243
Anvendte begreber og forkortelser	246
Litteraturliste	251
Bilag 1: Eksempel på SIK NYT	253
Bilag 2: Eksempel på »Truslen med Danmark«	263

Hvad var Den Kolde Krig?

Bernard Shaw var det vist, som skrev: »Takket være en dårlig hukommelse og en svag karakter har jeg haft et godt liv.« De ord kunne også gælde for mig; men selv om hukommelsen trods alt ikke er dårligere, end at jeg nogenlunde kan huske, hvordan det var at være officer i Danmark i det politiske klima under Den Kolde Krig, så vil jeg nu ikke blive så meget om det. Det skyldes ikke mindst, at Uffe Ellemann-Jensen tager sig af den politiske side af sagen i sin bog *Fodfejl*, der er på trapperne efteråret 2004. Hvad angår den svage karakter, så blev den, ret skuffende og trods løftebærende advarsler fra Forsvarets Efterretningstjeneste, aldrig udnyttet af den sovjetiske efterretningstjeneste, KGB, eller af den ditto militære, GRU, ved at udsætte mig for et bombardement af champagne og blondiner, så heller ikke de aspekter vil præge kommende kapitler.

Men inden jeg bevæger mig for langt ind i forklaringen om mit ærinde her, og hvad der vil blive behandlet undervejs, er det nok nødvendigt at sige noget om, hvad Den Kolde Krig var. Professor Nikolaj Petersen har i *Den Store Danske Encyklopædi* givet en udmærket, kortfattet redegørelse for begrebet. Han påpeger, at betegnelsen kan bruges om to emner, nemlig forholdet mellem Vesten og Sovjetrusland efter Den Russiske Revolution i 1917 og om »den storpolitiske konflikt mellem de kapitalistiske og de kommunistiske lande« i perioden 1946-47 til ca. 1989-90. Den sidste periode omfat

Forelå der en reel trussel mod Danmarks suverænitet under Den Kolde Krig, eller lod dele af befolkningen, herunder store dele af forsvaret, sig rive med af våbenkapløb og antikommunisme? Var andre grupper i samfundet for naive og optændt af antiamerikanisme til at se, at Østblokken mente det alvorligt? Spørgsmålene er langt fra besvaret endnu, men er i dag mere end nogensinde genstand for diskussion og gensidige beskyldninger.

Trusselsbilledet er den centrale aktørs personlige betragtninger fra en krig, der måske ikke var så kold endda. Som læser får man en unik mulighed for at kigge de daværende beslutningstagere, både i Folketinget og i militæret, over skulderen. Hillingsø fortæller om egne erfaringer og analyser undervejs og indkredser den daværende militære situation samt den folkelige og politiske opinion i det perspektiv, som tilbageblikket giver – efter at det hele er endt, som det skulle. Men samtidig trækker han tråden frem til i dag, hvor efterretninger og velfunderede gætterier har genvundet aktualitet på den sikkerhedspolitiske scene. Har vi lært noget?

GYLDENDAL

ISBN 87 02 03246 5

